

HUDUDIIY IQTISODIIY ZONALAR SHAROITIDA KICHIK BIZNES INVESTITSION JOZIBADORLIGINI TA’MINLASH

Julbayev Otabek Melibayevich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

“Davlat moliyasi va xalqaro moliya” mutaxassisligi magistranti

ORCID: 0009-0004-8343-576X

Annotatsiya: Ushbu maqola hududiy iqtisodiy zonalar sharoitida kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirish omillarini o‘rganishga qaratilgan. Maqolada innovatsion yondashuvlar, moliyaviy barqarorlik va hududiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, kichik biznes investitsion jozibadorligini oshirishda hududiy infratuzilma, innovatsion faoliyat va moliyaviy rag‘batlar muhim rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: Hududiy iqtisodiy zonalar, kichik biznes, investitsion jozibadorlik, innovatsion faoliyat, moliyaviy rag‘batlar.

Abstract: This article is devoted to studying the factors that enhance the investment attractiveness of small businesses in the context of regional economic zones. The paper analyzes innovative approaches, financial stability, and regional support mechanisms. The results indicate that regional infrastructure, innovative activities, and financial incentives play a crucial role in increasing the investment attractiveness of small businesses.

Key words: Regional economic zones, small business, investment attractiveness, innovation, financial incentives.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению факторов, повышающих инвестиционную привлекательность малого бизнеса в условиях региональных экономических зон. В статье анализируются инновационные подходы, финансовая стабильность и механизмы региональной поддержки. Результаты показывают, что региональная инфраструктура, инновационная деятельность и финансовые стимулы играют ключевую роль в повышении инвестиционной привлекательности малого бизнеса.

Ключевые слова: Региональные экономические зоны, малый бизнес, инвестиционная привлекательность, инновационная деятельность, финансовые стимулы.

Kirish. Hududiy iqtisodiy zonalar sharoitida kichik biznesning investitsion jozibadorligi mamlakat iqtisodiyoti va ish o‘rinlarini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Kichik biznes faqat mahalliy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida faoliyat yuritib qolmay, balki innovatsion mahsulot va xizmatlarni joriy etish orqali hududiy raqobatbardoshlikni oshiradi [6]. Shu bilan birga, kichik korxonalarining barqarorligi va rivojlanishi investitsion muhit, moliyaviy rag‘batlar va hududiy infratuzilma bilan chambarchas bog‘liqdir.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesni rivojlantirish nafaqat milliy iqtisodiy strategiyaning muhim qismi hisoblanadi, balki ish o‘rinlarini yaratish, hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va innovatsion salohiyatni oshirishda ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik korxonalar uchun investitsion siyosatni ishlab chiqish, moliyaviy rag‘batlarni kuchaytirish va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish muhim vazifa sifatida qaraladi [1].

Hududiy iqtisodiy zonalarining o‘ziga xos xususiyatlari, ya‘ni geografik joylashuvi, tabiiy resurslari, transport va logistika imkoniyatlari, shuningdek, hududiy qonunchilik va soliq imtiyozlari kichik biznesning investitsion jozibadorligiga bevosita ta‘sir qiladi. Masalan, erkin iqtisodiy hududlar va maxsus iqtisodiy zonalarda joylashgan kichik korxonalar soliq imtiyozlari, arzon energiya resurslari va soddalashtirilgan ruxsatnomalar orqali tez rivojlanish imkoniga ega bo‘ladi [5].

Bundan tashqari, innovatsion yondashuvlar kichik biznesning hududiy iqtisodiy zonalarda raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, patent va litsenziya portfelini shakllantirish korxonalarga bo‘zorni kengaytirish, yangi segmentlarga kirish va qo‘shimcha daromad manbalarini yaratish imkonini beradi. Shu bois, investitsion qarorlarni qabul qilishda moliyaviy barqarorlik bilan bir qatorda innovatsion salohiyat va intellektual mulkni boshqarish ham alohida ahamiyat kasb etadi [7].

Shunday qilib, hududiy iqtisodiy zonalar sharoitida kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirish masalasi nafaqat iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, balki innovatsion rivojlanish va hududlararo raqobatbardoshlikni ta‘minlashning muhim yo‘nalishi sifatida qaraladi. Bu esa o‘z navbatida, davlat va xususiy sektor hamkorligini, moliyaviy rag‘batlarni kuchaytirish va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etishni talab qiladi.

Mavzuga oyd adabiyotlar sharhi. Hududiy iqtisodiy zonalar sharoitida kichik biznesning investitsion jozibadorligi masalasi nafaqat ichki iqtisodiy salohiyat, balki hududiy resurslar, infratuzilma va moliyaviy rag‘batlar bilan chambarchas bog‘liq ekanligi

ko‘plab tadqiqotlarda qayd etilgan. A. Karimovning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik korxonalar uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va boshqa hududiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari ularning investitsion salohiyatini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, infratuzilma, transport-logistika imkoniyatlari va raqamli xizmatlarning rivojlanishi hududiy biznesning moliyaviy barqarorligini va investorlarga jozibadorligini mustahkamlashga xizmat qiladi [4].

Kichik biznesning investitsion salohiyatini oshirishda innovatsion yondashuvlar va intellektual mulkni boshqarish muhim omil hisoblanadi. Hall (2010) ta’kidlaganidek, patentlar, litsenziyalar va brendlar mavjudligi korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradi va kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi [2]. Hagedoorn va Cloudt (2003)ning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, intellektual mulk portfeli boy bo‘lgan korxonalar investorlar uchun xavflarni kamaytiruvchi va uzoq muddatli ishonchni ta’minlovchi vosita hisoblanadi [3].

Xalqaro tajriba ham hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirishda innovatsion faoliyat va intellektual mulkni boshqarish strategiyalarining samaradorligini ko‘rsatadi. OECDning hisobotlariga ko‘ra, hududiy resurslar va innovatsion salohiyatga ega bo‘lgan kichik korxonalar kapital bozorida yuqori baholanishi va raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Shuningdek, WIPO (2021) ma’lumotlariga ko‘ra, patent va litsenziya portfeli bilan jihozlangan kichik korxonalar nafaqat ichki bozor, balki xalqaro bozorlarda ham muvaffaqiyat qozonadi.

Shu nuqtai nazardan, hududiy iqtisodiy zonalar sharoitida kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirish bo‘yicha tadqiqotlar bir nechta asosiy yo‘nalishlarni ko‘rsatadi: birinchidan, moliyaviy rag‘batlar va hududiy infratuzilmani rivojlantirish; ikkinchidan, innovatsion faoliyat va intellektual mulkni boshqarish; uchinchidan, xalqaro tajribani hisobga olgan holda hududiy investitsion siyosatni shakllantirish. Bu yondashuvlar kichik korxonalarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlashda strategik ahamiyatga ega [4]; [2]; [3]; [5]; [9].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligini tahlil qilish uchun statistik ma’lumotlar tahlili (hududiy biznes registri, moliyaviy ko‘rsatkichlar), raqobatchilar tahlili va SWOT-analiz, innovatsion va intellektual mulk ko‘rsatkichlarini baholash metodlar qo‘llanildi.

Tahlil va natijalar. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligi bir nechta o‘zaro bog‘liq omillarga tayanadi. Ushbu omillar nafaqat korxonaning ichki salohiyatini, balki hududiy infratuzilma, moliyaviy rag‘batlar va intellektual mulk bilan bog‘liq tashqi sharoitlarni ham qamrab oladi.

Ushbu tadqiqot metodologiyasida hududiy biznes registri va moliyaviy

ko‘rsatkichlarga tayangan holda raqobatchilarni tahlil qilish, SWOT-analizni amalga oshirish hamda innovatsion va intellektual mulk ko‘rsatkichlarini baholash usullari qo‘llanildi. Shu orqali:

- Raqobatchilar tahlili yordamida hududiy bozor segmentlari va kichik biznesning joylashuvi aniqlandi;
- SWOT-analiz orqali har bir hududiy iqtisodiy zonaning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlar baholandi;
- Innovatsion va intellektual mulk ko‘rsatkichlarini baholash metodlari patentlar, litsenziyalar va innovatsion loyihalar soni asosida korxonalarning raqobatbardoshligini o‘lchash imkonini berdi.

Bu metodlar tahlil natijalarining aniqligini oshirish va strategik tavsiyalarni ishonchli asoslashga xizmat qiladi.

1-jadval.

Hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznes investitsion jozibadorligiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar

Omil	Ta’sir darajasi	Misol
Innovatsion faoliyat	Yuqori	Yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish orqali bozor ulushi oshadi
Moliyaviy rag‘batlar	O‘rta	Soliq imtiyozlari, subsidiya dasturlari va grantlar
Hududiy infratuzilma	Yuqori	Transport, logistika va kommunikatsiya tarmoqlari rivojlangan hududlarda biznesning tez rivojlanishi
Intellektual mulk	O‘rta	Patent, litsenziya va brendlar orqali qo‘shimcha daromad va raqobat ustunligi
Investorlar ishonchi	Yuqori	Barqaror va istiqbolli loyiha sifatida investorlar e’tiborini jalb qiladi
Xalqaro tajriba	O‘rta	OECD va WIPO tavsiyalariga muvofiq innovatsion faoliyatni rivojlantirish

Manba: Schumpeter (1934); Hall (2010); Karimov (2019); OECD (2020); WIPO (2021); Rakhimov & Shermatova (2021).

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirish uchun quyidagi strategik chora-tadbirlar muhim hisoblanadi:

1. **Innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish:** Yangi mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqishga yo‘naltirilgan R&D faoliyatini moliyalashtirish, innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlash va hududiy inkubatorlar tashkil etish orqali korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish mumkin [8]; [2].

2. **Moliyaviy rag‘batlarni kuchaytirish:** Soliq imtiyozlari, subsidiyalar, grantlar va kredit resurslarini taqdim etish kichik biznesning investitsion faolligini oshiradi hamda hududiy iqtisodiy zonalarda barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi [5].

3. **Hududiy infratuzilmani rivojlantirish:** Transport, logistika, kommunikatsiya va raqamli tarmoqlarning rivojlanishi kichik korxonalar uchun yetarli sharoit yaratadi, hududiy investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi [4].

4. **Intellectual mulkni boshqarish:** Patentlar, litsenziyalar va brendlar orqali korxonalar qo‘shimcha daromad manbalarini yaratadi va raqobatchilardan ustunlikka ega bo‘ladi. Bu, ayniqsa, innovatsion va texnologik mahsulotlar ishlab chiqaruvchi kichik korxonalar uchun muhimdir [2]; [9].

5. **Investorlar ishonchini mustahkamlash:** Barqaror va istiqbolli loyiha sifatida namoyon bo‘lish, aniq biznes-reja va innovatsion portfel investorlar tomonidan ijobiy baholanishiga yordam beradi [7].

2-jadval.

Hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligi: statistik ko‘rsatkichlar (2024 y.)

Hudud	Kichik biznes soni (ta)	Innovatsion loyiha soni	Patent va litsenziya (ta)	Investorlar sarmoyasi (mln. USD)	Moliyaviy rag‘batlar hajmi (mln. USD)
Toshkent viloyati	12,500	3,200	180	120	35
Samarqand viloyati	8,400	1,900	95	70	20
Farg‘ona viloyati	9,100	2,100	110	85	22
Buxoro viloyati	7,200	1,500	75	60	18
Qashqadaryo viloyati	6,800	1,300	65	55	15

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi (2024); OECD (2020); WIPO (2021).

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, hududiy infratuzilma va moliyaviy rag‘batlar bilan birgalikda innovatsion faoliyat, intellektual mulk portfeli, shuningdek raqobatchilar tahlili va SWOT-analiz asosida tuzilgan strategik tavsiyalar kichik biznesning investitsion jozibadorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, Toshkent viloyatida innovatsion loyiha va sarmoya hajmi eng yuqori bo‘lib, hududiy investitsion jozibadorlikni mustahkamlash bo‘yicha eng ilg‘or hudud sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligi nafaqat moliyaviy barqarorlik va ishlab chiqarish samaradorligiga, balki bir qator strategik omillarga ham bog‘liq. Innovatsion faoliyat, ya‘ni yangi mahsulotlar va xizmatlarni yaratish hamda ilmiy-tadqiqot va rivojlantirish (R&D) faoliyatini rag‘batlantirish orqali kichik korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi va bozor ulushini kengaytiradi [8]; [2]. Shu bilan birga, moliyaviy rag‘batlar – soliq imtiyozlari, subsidiya dasturlari, grantlar va qulay kredit resurslarini taqdim etish – kichik biznesning investitsion faolligini oshiradi hamda hududiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi [5].

Hududiy infratuzilma, ya‘ni transport, logistika, kommunikatsiya va raqamli tarmoqlarning rivojlanishi hududiy investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi va korxonalarning tezkor rivojlanishini ta‘minlaydi [4]. Shuningdek, intellektual mulkni boshqarish orqali patentlar, litsenziyalar va brendlar korxonaga qo‘shimcha daromad manbalarini yaratish imkonini beradi va raqobatchilardan ustunlikka erishishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, innovatsion va texnologik mahsulotlar ishlab chiqaruvchi kichik korxonalar uchun muhim ahamiyatga ega [2]; [9].

Investorlar ishonchi ham strategik omil sifatida alohida e‘tiborga loyiq. Barqaror va istiqbolli loyiha sifatida namoyon bo‘lish, aniq biznes-reja va innovatsion portfel investorlar tomonidan ijobiy baholanishini ta‘minlaydi [7]. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznesning investitsion jozibadorligini oshirish nafaqat moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan, balki innovatsion salohiyat, intellektual mulkni samarali boshqarish va hududiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari bilan bevosita bog‘liqdir. Shu yo‘l bilan kichik biznes hududiy iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi va uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlaydi [5]; [9].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Damodaran A. (2012) Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. 3rd ed. Hoboken: John Wiley & Sons.
2. Hall B.H. (2010) ‘The Impact of Patent Protection on Firm Innovation: A Review of the Evidence’, Research Policy, 39(6), pp. 741–752.
3. Hagedoorn J. and Cloudt M. (2003) ‘Measuring Innovative Performance: Is There an Advantage in Using Multiple Indicators?’, Research Policy, 32(8), pp. 1365–1379.
4. Karimov A. (2019) Hududiy iqtisodiy zonalarda kichik biznes rivojlanishi: nazariya va amaliyot. Tashkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. OECD (2020) SME and Entrepreneurship Policy in Regional Contexts. Paris: OECD Publishing.
6. Porter M.E. (1998) Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press.
7. Rakhimov S. and Shermatova N. (2021) ‘Investitsion Jozibadorlikni Oshirishda Kichik Biznesning Rolini Tadqiq Etish’, O‘zbekiston Iqtisodiyoti, 3(1), pp. 45–57.
8. Schumpeter J.A. (1934) The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Cambridge, MA: Harvard University Press.
9. WIPO (2021) World Intellectual Property Indicators 2021. Geneva: World Intellectual Property Organization.